
Breu aproximació a l'ordenament jurídic espanyol

PID_00258049

David Martínez Zorrilla

Temps mínim de dedicació recomanat: 3 hores

David Martínez Zorrilla

Índex

Introducció	5
1. Les fonts del dret espanyol	7
1.1. La llei	8
1.2. El costum	9
1.3. Els principis generals del dret	9
1.4. La jurisprudència	10
2. Tipologia de les disposicions legals i jerarquia normativa	12
2.1. La jerarquia normativa	12
2.2. El nivell o rang constitucional	12
2.2.1. La Constitució	13
2.2.2. Els estatuts d'autonomia	15
2.3. El nivell o rang legal	17
2.3.1. Els tractats internacionals	17
2.3.2. La normativa de la Unió Europea (reglaments i directives)	18
2.3.3. Les lleis orgàniques	19
2.3.4. Les lleis ordinàries	20
2.3.5. Les normes governamentals amb rang de llei	21
2.4. El nivell o rang reglamentari	22
3. Les principals branques o àmbits del dret	24
3.1. Les principals branques del dret públic	25
3.1.1. El dret constitucional	25
3.1.2. El dret internacional públic	25
3.1.3. El dret de la Unió Europea	25
3.1.4. El dret penal	26
3.1.5. El dret administratiu	27
3.1.6. El dret tributari	27
3.1.7. El dret processal	28
3.2. Les principals branques del dret privat	29
3.2.1. El dret civil	29
3.2.2. El dret mercantil	30
3.2.3. El dret del treball i de la seguretat social	32
3.2.4. El dret internacional privat	34
Resum	36

Introducció

Fins ara hem tingut l'oportunitat de veure breument quins és el paper del dret en la societat (mòdul 1), quines són les característiques principals que diferencien el sistema jurídic d'altres sistemes normatius, quins elements principals el componen, com es relacionen i com canvien (mòdul 2), i alguns dels conceptes jurídics bàsics comuns als sistemes jurídics (mòdul 3). Tots aquests aspectes afecten tots els sistemes jurídics en general, ja que són característiques genèriques del dret, i no particularitats del sistema legal d'un país en concret.

En aquest mòdul, en canvi, centrarem la nostra atenció en les característiques i l'estructura del sistema jurídic espanyol, per tenir-ne una visió global millor (i una mica menys abstracta). De totes maneres, avui dia els sistemes jurídics dels diferents països presenten moltes semblances, per la qual cosa en termes generals el dret espanyol és molt semblat en la seva estructura i funcionament al d'altres països del nostre entorn, i aquestes semblances s'accentuen en el context d'integració que implica la Unió Europea.

Els aspectes que tractarem breument són els següents: les fonts del dret a Espanya, la jerarquia normativa i els principals tipus de disposicions legals en el dret espanyol, i les principals branques o àmbits en els quals es pot dividir i organitzar el sistema jurídic.

1. Les fonts del dret espanyol

Hi ha una llarga tradició jurídica en l'ús de la metàfora de les «fonts» (que evoca la idea de «brollar» o «emanar») per a fer referència a l'origen o creació del «material jurídic», és a dir, el que pot considerar-se com a «dret». Per tant, l'expressió «fonts del dret» es refereix al que és creat o que «emana» de certs orígens determinats (generalment certs òrgans o institucions), i és en funció d'aquests determinats orígens que es pot parlar de «dret espanyol».

Per motius històrics, la relació de les fonts del dret espanyol està enumerada en el Codi civil (concretament en l'article 1.1), si bé, com veurem, aquest té la consideració d'una llei ordinària i, per tant, no ocupa la posició jeràrquica superior en el sistema, que correspon a la Constitució. El Codi civil va ser aprovat originalment l'any 1889, és a dir, pràcticament un segle abans de l'aprovació de l'actual Constitució (1978), i malgrat les seves nombroses modificacions, sempre ha contingut l'enumeració de les fonts del dret, i així s'ha mantingut, més per tradició històrica que per motius estrictament jurídics.

En concret, l'article 1 del Codi civil estableix el següent:

«1. Les fonts de l'ordenament jurídic espanyol són la llei, el costum i els principis generals del dret» (...).

Aquest precepte enumera tres categories diferents que compten com a «dret espanyol»: la llei, el costum i els principis generals. A més, com determinen els apartats següents de l'article 1, s'estableix una relació de jerarquia o prioritat entre aquestes categories, de manera que el costum només serà aplicable mancament la llei (això és, quan no hi hagi cap llei aplicable al cas sobre el qual s'ha de decidir), i els principis generals només podran ser invocats mancament llei i costum aplicable al cas.

Un altre aspecte important que cal considerar és que la llei és de bon tros la font del dret més important, no solament qualitativament (per la seva prioritat sobre les altres), sinó també quantitativament. Les altres fonts només tenen un caràcter residual, en la mesura en què només se'n considera l'aplicació en els casos de llacuna o buit legal, que han estat cada vegada menys freqüents per la constant tendència a regular jurídicament més temes i àmbits, la qual cosa fa difícil trobar esclatxes que encara no hagin estat «colonitzades» per la legislació.

1.1. La llei

La llei és sens dubte la principal font del dret, fins al punt que es podria dir que és pràcticament l'única. No obstant això, convé tenir present que la paraula «llei» s'empra en sentits diversos (fins i tot en l'àmbit jurídic), i no tots s'ajusten al significat que aquest terme té en l'article 1.1 del Codi civil. Es poden distingir, almenys, tres significats diferents de «llei», que ordenarem segons la seva amplitud (des del més genèric fins al més concret o específic):

a) En la seva accepció més general, la paraula «llei» és emprada per a fer referència genèricament al dret o al sistema jurídic en el seu conjunt, de manera que «llei» i «dret» s'empren com a sinònims.

Aquest és el sentit de la paraula en expressions com «tots estem obligats a complir la llei» o «la tasca dels jutges és aplicar la llei». No és aquest el sentit en què la paraula és emprada en l'article 1 del Codi civil.

b) En una accepció més concreta (o menys general, segons com es miri), «llei» faria referència a tota disposició escrita i amb caràcter general aprovada per l'òrgan competent (Parlament, Govern, ajuntaments, Administració pública...).

El «caràcter general» de la disposició és important en la mesura en què en quedarien excloses les decisions d'òrgans competents que tenen per objecte resoldre un cas concret (com les sentències judicials o els actes o decisions administratives com ara concedir una beca o imposar una multa, per exemple); aquests actes serien exemples d'aplicació, però no de *creació*, de dret.

c) En el seu sentit més estricte o tècnic, una «llei» és una disposició aprovada amb aquest nom per un òrgan parlamentari (les Corts Generals o un parlament autonòmic), seguint el procediment legislatiu expressament fixat per a fer-ho.

Destaquen aquí, per tant, diversos elements, com l'òrgan (parlamentari) i el procediment i la denominació (atès que no tota decisió parlamentària dona lloc a una llei, ja que els òrgans parlamentaris fan molts altres tipus d'actes i decisions com ara mocions, resolucions, declaracions...).

Com és fàcil d'imaginar, el sentit de «llei» que resulta rellevant en l'article 1 del Codi civil és el segon (qualsevol disposició escrita i amb caràcter general aprovada pels poders públics), perquè com a font del dret, la «llei» inclou no solament lleis en sentit tècnic, sinó també altres tipus de disposicions jurídiques, com la Constitució, els decrets governamentals, les ordenances municipals, etc. Internament, aquestes diverses tipologies de disposicions també estan ordenades jeràrquicament, com veurem en l'apartat 2.

1.2. El costum

El paper del costum jurídic com a font del dret és absolutament testimonial en els sistemes jurídics moderns, atès el protagonisme de la llei (entesa aquesta com les normes escrites dictades pels poders públics). Però en què consisteix exactament el costum en sentit jurídic?

El costum es defineix com una pràctica reiterada i convergent que comporta la creença dels participants en aquesta pràctica que té caràcter jurídicament vinculant.

D'aquesta definició, se n'extreuen dos elements o aspectes que configuren conceptualment el costum: a) en primer lloc, tenim un hàbit o pràctica reiterada, compartit per un conjunt de persones, que és el que se sol denominar *ús*; aquest és l'element objectiu o extern del costum, ja que la pràctica reiterada com a tal és un fenomen empíricament observable; b) d'altra banda, també és necessari un altre element intern, que és la convicció dels participants en aquesta pràctica que es tracta d'una conducta vinculant o obligatòria; no basta, doncs, que de fet actuïn sempre de certa manera sinó que, a més, creuen que *han de fer-ho* així. Aquest element intern o subjectiu és el que es coneix com a *opinio iuris* (que es podria traduir com a «creença que és dret»).

A diferència de la llei, en la qual regeix el principi que els jutges ja en coneixen el contingut (*iura novit curia* o «els jutges coneixen el dret») i que per tant no és necessari que les parts en provin l'existència i el contingut, en el cas del costum, qui vulgui apel·lar-hi davant d'un jutge per a resoldre un cas té l'obligació de demostrar-ne l'existència (article 1.3 del Codi civil), tant pel que fa a l'ús com a l'*opinio iuris*. No ens ha d'estranyar, doncs, que tenint en compte tant el protagonisme de la llei com la necessitat de provar el costum, el paper d'aquesta sigui pràcticament nul.

1.3. Els principis generals del dret

En la seva pretensió de no deixar cap cas possible sense resoldre, el legislador va establir que, mancant llei aplicable i també costum, cal acudir als anomenats «principis generals del dret» per a extreure'n una resposta. El problema és que no és gaire clar ni què són ni quins són aquests principis, per més que les mateixes paraules «principis» i «generals» suggereixin que es tracta de preceptes molt genèrics o abstractes a partir dels quals es poden obtenir o concretar solucions o respostes més específiques per a resoldre el cas en qüestió.

Aquests principis, per tant, sempre han generat dubtes i controvèrsies tant pel que fa a què són com a quins són. En aquest aspecte, es manifesten clares diferències entre les diverses concepcions teòriques del dret (*jusnaturalisme* i *juspositivisme*), a les quals ens referirem breument en el mòdul 7 («Dret i justícia»). Així, mentre que per a alguns autors (els anomenats *jusnaturalistes*) els principis generals serien els principis de justícia del dret natural (normes uni-

versals, immutables i eternes independents de les decisions de les autoritats humanes), per a altres autors (els positivistes jurídics, que rebutgen la idea del «dret natural» i sostenen que l'únic dret és el positiu, el que han dictat les autoritats humanes) serien en tot cas abstraccions o induccions a partir del contingut de les normes jurídiques positives. Així, dins de l'àmbit del dret civil, es podria parlar del *principi d'autonomia de la voluntat*, del *principi de llibertat de forma* o del *principi de protecció dels tercers de bona fe*, per posar alguns exemples.

Dit molt resumidament, el principi d'autonomia de la voluntat implica que, quan la llei no especifiqui requisits, límits o condicions al contingut dels pactes, les parts contractuals poden acordar lliurement el que considerin oportú, amb plens efectes legals vinculants. Com estableix l'article 1255 del Codi civil, «Els contractants poden establir els pactes, clàusules i condicions que considerin convenient, sempre que no siguin contraris a les lleis, a la moral ni a l'ordre públic». Però més enllà d'aquest precepte, la idea de l'autonomia de la voluntat és subjacent a tota la regulació dels contractes. El Codi civil estableix la regulació bàsica de certs tipus de contracte (compravenda, comodat, préstec, contracte d'obra, arrendament de serveis, mandat, etc.), però tret que així ho estableixi expressament la llei, les parts contractants poden pactar el que considerin convenient, encara que sigui diferent al que fixa la llei, que s'aplica només mancant pacte en un sentit contrari. Així, en el contracte de compravenda, el Codi civil estableix, per exemple, que si no s'ha pactat altrament, el venedor no està obligat a lliurar la cosa venuda al comprador fins que aquest li hagi pagat el preu (article 1446), però si les parts acorden una cosa diferent, preval el pacte. De manera similar, les parts poden «inventar-se» altres tipus o modalitats contractuals diferents a les que estan expressament regulades en la llei, sempre que respectin els límits obligatoris que aquesta estableix (per exemple, no hi pot haver contracte vàlid sense el consentiment de totes les parts).

El principi de llibertat de forma, per la seva banda, estableix que tret que la llei exigeixi una forma determinada per a un acte jurídic (per exemple, una escriptura pública per a un determinat tipus de contracte), aquests actes són jurídicament vàlids sigui quina sigui la forma (per mitjà d'escriptura pública o notarial, amb document privat entre les parts, o fins i tot de paraula).

El principi de protecció de tercers de bona fe implica que, en cas que per alguna il·legalitat o irregularitat, un determinat acte jurídic estigui mancat de validesa, si hi ha un tercer implicat que sigui de bona fe (és a dir, que desconegué la circumstància per la qual l'acte manca de validesa), aquest no en resultarà perjudicat. Per exemple, suposem que A i B subscriuen un contracte de compravenda, pel qual A ven a B un ordinador. Resulta, però, que en realitat aquest ordinador era propietat de C, i no de A. Si A lliura l'ordinador a B (després que B en pagui el preu), i B desconeixia que A no n'era el propietari, malgrat que A legalment no podia vendre un objecte que no era seu, B queda protegit en la seva adquisició, sempre que hagués actuat de bona fe (és a dir, que no sabés ni pogués saber d'una manera senzilla –consultant un registre públic, per exemple– que A no n'era propietari). Naturalment, això no impedeix que després A hagi de respondre legalment davant de C i estigui obligat a indemnitzar-lo.

1.4. La jurisprudència

A més de les fonts expressament indicades (llei, costum i principis generals del dret), convé tenir en compte encara una altra categoria, que té un nom un xic estrany per a qui no estigui familiaritzat amb l'àmbit jurídic: la *jurisprudència*.

De vegades, es tendeix a simplificar molt i s'afirma que la jurisprudència són les decisions judicials, però si som més precisos, la jurisprudència seria la doctrina expressada pels òrgans judicials en les seves resolucions (generalment, les sentències), mitjançant la qual fonamenten la interpretació dels preceptes legals que apliquen.

Com veurem en el mòdul 6 («El dret en acció: interpretació i aplicació del dret»), la interpretació dels preceptes jurídics té un paper essencial en l'aplicació de les normes, i és un aspecte molt rellevant, en la mesura en què les decisions que prenen els òrgans d'aplicació (judicials i administratius) poden variar substancialment segons com s'interpreten els preceptes legals, i també depenent de les raons que fonamenten tals interpretacions.

La jurisprudència en si no és una font del dret, ja que no implica una creació de normes generals, però sí que pot arribar a ser molt rellevant en la mesura en què estableix quines són les interpretacions més habituals i acceptades dels preceptes normatius que apliquen els jutges. I encara que el nostre sistema jurídic segueix l'anomenada «tradició continental» o *civil law* (en contraposició a la «tradició anglosaxona» o *common law*), en la qual els precedents judicials, a diferència del que ocorre en països anglosaxons, no han de ser seguits obligatòriament pels jutges (per la qual cosa poden apartar-se de la jurisprudència anterior sempre que ho argumentin o justifiquin adequadament), no per això deixen de ser un element important que cal tenir en compte.

D'altra banda, no tota la jurisprudència és igual d'important o rellevant. El grau de rellevància depèn fonamentalment de la importància de l'òrgan del qual emana; així, la que prové del Tribunal Suprem és més important que la d'altres tribunals inferiors, com pot ser una audiència provincial o un jutjat de primera instància. Un altre aspecte important és el grau de consolidació o reiteració: com més sentències s'hagin pronunciat en un mateix sentit, utilitzant els mateixos arguments per a fonamentar les mateixes decisions, més consolidada estarà aquesta jurisprudència i més importància tindrà.

Convé referir-nos especialment a les decisions del Tribunal Constitucional. Com veurem més endavant, tot i la denominació de «tribunal», es tracta d'un òrgan especial que no forma part del poder judicial i que té assignades unes funcions molt específiques (alhora que importants, com ara ser l'intendent suprem de la Constitució). La característica essencial de les seves decisions és que s'han de complir obligatòriament no solament per les parts directament afectades en el procés, sinó per tots els poders públics. Així, per exemple, si el Tribunal estableix que determinat precepte legal s'ha d'interpretar d'una determinada manera per a no ser contrari a la Constitució, tots els poders públics hauran d'interpretar-lo d'aquesta manera.

2. Tipologia de les disposicions legals i jerarquia normativa

2.1. La jerarquia normativa

La «lleï» entesa com a font del dret és de bon tros la més important, tant en termes quantitativs com qualitativs. Però dins de la categoria genèrica de les normes escrites amb caràcter general dictades pels poders públics, trobem tipologies i denominacions molt diverses, ja que a més de la «lleï» en sentit estricte o tècnic, també tenim el «reial decret», la «lleï orgànica», l'«ordre ministerial», la «Constitució» o l'«ordenança», entre altres.

Les diferències en les denominacions de les disposicions normatives tenen a veure primordialment amb l'òrgan que les dicta i amb el procediment seguit per a ser aprovades, però el més important que cal tenir en compte és que entre les diverses categories (o, millor dit, grups de categories) s'estableixen *relacions de jerarquia*, és a dir, que estan ordenades en diversos nivells o rangs jeràrquics. Aquest aspecte és fonamental, perquè, com ja hem vist en el mòdul 2, una de les condicions per a la validesa de les normes jurídiques és que no siguin incompatibles o contradictòries amb el que disposen altres normes de rang o jerarquia superior. Dit altrament, el poder de creació normativa d'un determinat òrgan està limitat no solament per qüestions de competència i procediment, sinó per aspectes substantius o de contingut, en la mesura que no poden contradir el que estableixin altres disposicions de rang superior (encara que sí que poden contradir les del mateix rang o les de rang inferior; si és així, la nova disposició deroga les anteriors en el que resulti incompatible amb la nova).

El dret espanyol té tres grans nivells o rangs jeràrquics: a) el rang constitucional, b) el rang legal i c) el rang reglamentari. Dins de cadascun d'aquests rangs, trobem diversos tipus o categories de disposicions. Centrem breument l'atenció en els tipus principals de disposicions de cada categoria.

2.2. El nivell o rang constitucional

El nivell superior de les normes jurídiques està constituït en el nostre sistema, igual que en tots els sistemes jurídics moderns, per les normes de rang constitucional. En el dret espanyol, aquest rang està format per la Constitució de 1978 i els estatuts d'autonomia de les comunitats autònomes, que en el seu conjunt formen el que es denomina **bloc de constitucionalitat**.

2.2.1. La Constitució

Com és sabut i s'acaba d'esmentar, l'actual text constitucional en vigor és la Constitució de 1978. No obstant això, encara que la paraula «constitució» sol vincular-se a una disposició jurídica o text legal amb aquest nom, diferent o separada de la legislació ordinària i que generalment segueix un procediment diferent i més solemne per a la seva aprovació o modificació que el de qualsevol altra llei, això no és així necessàriament, ni tampoc no són aquests aspectes formals els que defineixen el concepte de constitució i hi atorguen un caràcter prevalent o més important que a la resta de l'ordenament jurídic. Per això, és convenient diferenciar entre la constitució *en sentit material* i la constitució *en sentit formal*.

En **sentit material** o substantiu, la «constitució» consisteix en el conjunt de normes i principis que determinen la configuració bàsica de l'estat en els seus aspectes polític, jurídic i econòmic. En **un sentit formal**, la «constitució» és un text legal amb aquest nom (o un altre de semblant o equivalent, com «lleí fonamental» en el cas d'Alemanya), diferent o diferenciat de la resta de disposicions del sistema jurídic i que habitualment exigeix un procediment diferent (normalment més solemne) per a la seva aprovació i reforma, i que conté els preceptes de la constitució en sentit material, és a dir, la regulació dels aspectes bàsics de la configuració de l'estat en els seus vessants polític, jurídic i econòmic.

Així, tots els estats tenen una constitució en sentit material, encara que no tots tinguin una constitució en sentit formal (d'això darrer, n'és un cas destacat Anglaterra), encara que l'habitual és que també tinguin una constitució formal, tenint en compte la importància dels aspectes regulats. Les primeres constitucions formals en sentit modern van ser la d'Estats Units (1787) i la de França (1789), ambdues aprovades després de processos revolucionaris inspirats en el pensament de la Il·lustració.

Com s'ha indicat, les constitucions estableixen la configuració bàsica de l'estat en les seves dimensions política, jurídica i econòmica.

Quant a la dimensió política, determinen qüestions com si l'estat es configura com una monarquia o una república (segons com sigui el cap de l'estat), si existeix o no separació de poders (i de quin tipus), si es tracta d'un estat democràtic (amb partits polítics, eleccions lliures i regulars, i òrgans representatius) o autoritari (si no té els elements anteriors), o la configuració territorial (si es tracta d'un estat centralitzat o descentralitzat, en alguna de les múltiples versions possibles), entre altres aspectes.

Pel que fa a la dimensió jurídica, determinen aspectes fonamentals del sistema jurídic, com ara la jerarquia normativa i el sistema de fonts, si es tracta o no d'un estat de dret, si es reconeixen o no una sèrie de drets fonamentals i els seus eventuais mecanismes de protecció, si hi ha la possibilitat d'aplicació

retroactiva de les normes (és a dir, aplicació de normes a supòsits esdevinguts abans de la seva entrada en vigor), etc. A més, des del punt de vista institucional regulen els principals òrgans de l'estat i les seves competències.

Quant a la dimensió econòmica, regulen aspectes que determinen el model econòmic, com per exemple si es reconeix o no la propietat privada (i amb quins límits), si existeix llibertat d'empresa, la possibilitat d'intervenció estatal en l'economia i el grau d'aquesta, els fonaments del sistema impositiu i de redistribució de la riquesa, etc.

La capacitat per a elaborar i aprovar una constitució es denomina *poder constituent* o *sobirà*, perquè està indissolublement lligada a la independència o sobirania (no estar sotmès a cap poder polític superior). Per això, la sobirania també es pot definir com la capacitat d'elaborar la mateixa constitució i determinar així, autònomament, les normes i principis bàsics de la configuració jurídicopolítica de l'estat.

La titularitat de la sobirania ha anat variant depenent de les diferents societats i moments històrics. En l'antic règim, abans de les revolucions liberals (americana i francesa), la sobirania residia en el monarca. Per això, els textos legals que durant els segles XVIII i XIX van anar aprovant algunes monarquies europees a causa de la pressió social i que limitaven en certa mesura els poders de la corona a favor d'un parlament rebien el nom de *carta atorgada*, perquè eren una concessió que el monarca (sobirà) feia graciosament, per voluntat pròpia. Amb els moviments revolucionaris liberals, el concepte canvia i passem a parlar de *sobirania nacional*, perquè s'entén que la sobirania resideix en *la nació*, que no sol incloure tota la població, sinó només una part d'aquesta (membres del gènere masculí i de certa classe social, ja que havien d'acreditar cert nivell mínim de riquesa o propietats). Amb l'evolució i una fortalesa cada vegada més gran dels moviments democràtics, finalment va cristal·litzar la idea de *sobirania popular*, per la qual aquesta resideix en el *poble*, que inclou tots els membres majors d'edat, independentment del seu gènere, raça, ètnia, creences, riquesa o altres condicions personals o socials.

Això anterior ens permet diferenciar entre el *poder constituent* i els *poders constituïts*. Si el primer consisteix en la possibilitat d'elaborar i aprovar una constitució, els segons són els poders polítics i jurídics que la constitució atribueix als òrgans i institucions creats per aquesta (com el cap d'estat, el parlament, el govern o els tribunals). Aquests últims només poden exercir les funcions que la constitució els assigna, dins dels límits i procediments que aquesta ha establert i sense contravenir les seves disposicions.

Les constitucions, d'altra banda, també poden ser objecte de reforma, i segons com siguin els procediments previstos per a fer-ho, es pot diferenciar entre les *constitucions flexibles* i les *constitucions rígides*. Les constitucions flexibles són les que no estableixen cap procediment específic més costós o difícil (com ara majories reforçades, consulta en referèndum, etc.) per a la seva modificació, de manera que poden modificar-se pel mateix procediment que s'empra en l'aprovació de legislació ordinària. Les constitucions rígides, per la seva banda, requereixen procediments específics i més costosos (en comparació de la legislació ordinària) per a poder modificar el seu contingut. El nivell de rigidesa és variable, i pot arribar fins al punt d'establir la irreformabilitat de part

Sobirania parlamentària

Per això, cal assenyalar l'error, inconscient o no, d'una afirmació molt comuna entre els polítics, que solen parlar de la «sobirania parlamentària» o afirmar que «el parlament és sobirà». Tret que es tracti d'una assemblea constituent, cap parlament és sobirà, ja que es tracta de poders constituïts, que existeixen gràcies que han estat creats per una constitució, les atribucions de la qual estan determinades i limitades per aquesta. Fins i tot en el cas que el parlament tingui atribuïda la competència per a modificar el text constitucional, aquesta atribució la té perquè així ho ha determinat el poder constituent, i haurà d'exercir-la d'acord amb les condicions, límits i procediments establerts en la constitució.

o de la totalitat del contingut constitucional (per mitjà de les anomenades «clàusules d'intangibilitat», que estableixen que determinats preceptes són irreformables).

La Constitució espanyola de 1978 és un exemple de constitució rígida, ja que estableix dos procediments diferents de reforma (regulats en el títol X: «De la reforma constitucional»), però tots dos més exigents que l'aprovació o modificació de les lleis ordinàries. El procediment que podríem anomenar «estàndard», i que és el menys rígid dels dos, exigeix majoria de tres cinquenes parts d'ambdues cambres (Congrés dels Diputats i Senat), i, opcionalment, aquestes poden decidir que se sotmeti a referèndum. No obstant això, per a una reforma total o que afecti certes parts expressament indicades (que es van considerar especialment importants quan es van aprovar), es preveu un altre procediment molt més complex, que exigeix majoria de dos terços a les dues cambres, dissolució de les Corts, nova aprovació per majoria de dos terços una vegada constituït el nou Parlament, i referèndum posterior.

L'última distinció a la qual farem referència és la que s'estableix entre l'anomenada *part orgànica* i l'anomenada *part dogmàtica* de les constitucions. La part orgànica d'una constitució és la que aquesta dedica a la configuració dels principals òrgans de l'estat: quins són, quina composició i estructura tenen, les seves competències, els aspectes principals del seu funcionament, etc. Tradicionalment, aquesta era la comesa bàsica (i gairebé exclusiva) dels textos constitucionals. En èpoques més recents, sobretot en les constitucions aprovades després de la Segona Guerra Mundial, aquestes solen contenir també preceptes de tipus substantiu, en forma de principis, valors, drets fonamentals o béns constitucionalment protegits. Aquest tipus de continguts és el que la teoria constitucional sol denominar «part dogmàtica». El fet que es recullin en els textos constitucionals és una mostra de la seva importància, i també de la voluntat d'atorgar-los caràcter jurídic vinculant (com a normes jurídiques del màxim rang), i que no siguin simples declaracions programàtiques o de bones intencions.

2.2.2. Els estatuts d'autonomia

Si bé el sistema jurídic espanyol té una constitució formal, des del punt de vista material els diversos estatuts d'autonomia que constitueixen i configuren cadascuna de les comunitats autònomes també poden catalogar-se com a normes constitucionals, ja que contenen normes que afecten l'estructura jurídicopolítica bàsica de l'Estat, sobretot pel que fa a l'organització territorial. Per això, s'afirma que la Constitució de 1978 i els estatuts d'autonomia formen l'anomenat *bloc de constitucionalitat*, o el conjunt de normes de rang constitucional.

Els estatuts d'autonomia són els instruments normatius per mitjà dels quals la Constitució permet, fins a cert punt, la descentralització política i jurídica de l'Estat. L'estructura territorial de l'Estat espanyol resulta un xic atípica en comparació dels països del nostre entorn, i només es pot entendre adequadament dins del seu context històric. Així, la Constitució estableix formalment un model d'estat unitari, però permet que parts del territori (o més estrictament, comunitats de persones dins d'una part del territori) exerceixin un dret

Referència bibliogràfica

L. Hooghe; G. Marks; A. Schakel i altres (2016). *Measuring Regional Authority: A Post-functional Theory of Governance*. Oxford: Oxford University Press.

constitucional gràcies al qual poden constituir-se en entitats polítiques descentralitzades, amb els seus propis òrgans legislatius (parlaments) i governs autonòmics, de manera que, des d'un punt de vista funcional, és com si es tractés d'un estat federal.

En la pràctica, l'exercici del dret d'autonomia ha convertit Espanya en un estat amb un nivell de descentralització molt elevat. Segons l'índex RAI (*regional authority index*), elaborat per un equip internacional d'acadèmics, Espanya és el segon país del món, en un estudi comparatiu de més de cinquanta països, amb un índex de poder polític més alt a les mans de governs regionals, només per darrere d'Alemanya, i per davant d'altres països formalment federals com Canadà o Estats Units, i fins i tot confederals, com Suïssa.

Pel que fa a l'organització territorial, podem trobar tant estats unitaris (com França, Dinamarca, Finlàndia, Holanda o Portugal) com estats políticament descentralitzats. Les formes més habituals de descentralització política són dues: la federació i la confederació. Les federacions (com el cas d'Estats Units, Canadà o Alemanya) són el resultat d'un pacte o acord entre entitats polítiques sobiranes (estats) pel qual aquestes cedeixen a una estructura política que les engloba (l'estat federal) una part important de la seva sobirania (cosa que implica, entre altres coses, renunciar al seu dret d'abandonar la federació), i conserven la seva autonomia per a certs àmbits o matèries. En les confederacions, el grau d'autonomia dels seus ens integrants sol ser més elevat, perquè l'estat confederal generalment exerceix unes poques competències (com la defensa o les relacions internacionals) i la resta queda a les mans dels estats confederats, que conserven el seu dret a abandonar la confederació. Probablement l'exemple més conegut d'unió confederal és el de Suïssa (denominada oficialment «Confederació Helvètica»), encara que podria sostenir-se que també ho seria la Unió Europea (encara que no ho sigui oficialment).

L'exercici del dret constitucional a l'autonomia es plasma jurídicament en l'aprovació d'un estatut d'autonomia. Des del punt de vista formal, els estatuts s'aproven seguint el mateix procediment que una llei orgànica per part de l'Estat central, encara que per a reformar-los se seguirà el procediment fixat en el mateix estatut (que pot exigir, per exemple, un referèndum dels ciutadans de la comunitat autònoma), encara que en tot cas es requereix també l'aprovació de les Corts Generals mitjançant el procés de la llei orgànica.

Des del punt de vista del contingut, hi ha un ampli marge de llibertat per a configurar l'autogovern de la comunitat autònoma, encara que sempre dins dels marges i límits establerts per la Constitució. Aquesta última estableix una llista de matèries que són sempre titularitat de l'Estat central (article 149), com ara el poder judicial, l'exèrcit, les relacions internacionals, les duanes o el sistema monetari. Les comunitats autònomes podran adquirir, conforme als seus respectius estatuts, les competències que considerin oportunes, respectant sempre les que la Constitució fixa en tot cas com a exclusives de l'Estat. De manera similar a la Constitució, els estatuts regulen els òrgans i institucions bàsiques de la comunitat autònoma (poders legislatiu i executiu), i també les seves competències, composició, configuració i funcionament.

Encara que els estatuts d'autonomia estan sotmesos a la Constitució, també es consideren normes de rang constitucional, en la mesura en què prevalen sobre qualssevol altres disposicions de rang legal, tant si provenen de l'Estat central com si ho fan del mateix parlament autonòmic. L'Estat no pot, doncs, aprovar vàlidament normes que contravinguin el que es disposa en els estatuts d'autonomia. La relació entre una llei estatal i una d'autonòmica no és tampoc

de jerarquia sinó de competència: si la comunitat autònoma té competència exclusiva sobre certa matèria i l'Estat dicta una llei sobre aquesta mateixa matèria, la llei autonòmica preval en l'àmbit de la comunitat autònoma i la llei estatal només serà aplicable en aquelles altres comunitats mancades de competència en aquesta matèria, o en els territoris que no s'haguessin constituït en comunitat autònoma (si bé actualment no n'existeix cap).

2.3. El nivell o rang legal

El nivell normatiu immediatament inferior al constitucional és el de les normes amb rang de llei, anomenat així pel destacat protagonisme que hi té la llei en sentit estricte o tècnic. No obstant això, fins i tot essent el tipus de disposició més comuna en aquest nivell, existeixen altres tipus de disposicions normatives que s'equiparen al mateix rang. Centrarem, doncs, l'atenció breument en les principals categories o tipologies d'aquest nivell, que són les següents: a) els tractats internacionals, b) la normativa de la Unió Europea (reglaments i directives), c) les lleis orgàniques, d) les lleis ordinàries i e) les normes governamentals amb rang de llei (decrets legislatius i decrets llei).

2.3.1. Els tractats internacionals

Els tractats internacionals (de vegades també anomenats convenis internacionals) són acords vinculants entre dos o més subjectes de dret internacional. Els subjectes de dret internacional són els ens que tenen personalitat jurídica internacional (el que seria l'equivalent a ser «persona» o tenir personalitat jurídica d'acord amb l'ordenament jurídic intern d'un estat). En síntesi, aquests subjectes són els estats i les organitzacions intergovernamentals (que se solen anomenar simplement «organitzacions internacionals», com ara l'OIT, la FAO, la Unesco, etc.; moltes de les quals estan englobades o depenen de l'ONU (Organització de les Nacions Unides).

Els tractats es poden concebre com l'equivalent als contractes en el dret intern, amb la particularitat que els subjectes obligats són els estats (o les organitzacions internacionals), i els vinculen jurídicament des del moment en què són ratificats. El mecanisme de ratificació depèn del dret intern de cada estat (alguns exigeixen l'aprovació de les cambres legislatives; altres només un acord del govern, etc.), però a partir d'aquest moment s'incorporen al dret intern i vinculen jurídicament els poders públics, els tribunals i (en la mesura en què els pugui afectar) els ciutadans.

Per exemple, si un estat és part signatària d'un tractat internacional sobre crims de guerra, es compromet a incorporar en el seu dret penal els delictes indicats en aquest tractat, en els termes que aquest estableixi. O si parlem d'un tractat sobre cooperació judicial i extradició, els estats signataris es comprometen a intercanviar informació i documentació, extradir persones detingudes, etc. entre si en els termes establerts en l'acord. O si és un tractat sobre drets fonamentals, els països signataris es comprometen a incorporar i reconèixer en els seus sistemes jurídics tals drets en els termes establerts.

Durant molt temps, els teòrics especialistes en dret internacional van debatre sobre la posició jeràrquica dels tractats en el sistema de fonts. Alguns d'ells sostenien que se situaven en un nivell intermedi entre la constitució i les lleis internes, mentre que altres afirmaven que tenien el mateix rang que aquestes últimes. El debat s'origina en el fet indiscutible i compartit que els tractats són d'aplicació preferent a la legislació interna en el cas que existeixi una incompatibilitat entre tots dos. No obstant això, des del punt de vista teòric, la concepció més raonable és la que sosté que entre els tractats i les lleis no hi ha una relació de jerarquia, sinó de *prevalença*. La prevalença implica que, en cas de col·lisió, el tractat té preferència (i, per tant, és el que s'aplica al cas), però això no vol dir que la llei quedi invalidada o derogada. Normalment, els tractats tenen un àmbit d'aplicació molt determinat i vinculen només els estats signataris, de manera que les lleis internes encara conserven un ampli camp d'aplicació (es continuaran aplicant, per tant, a tots els altres casos en els quals no hi hagi un conflicte amb un tractat).

El següent exemple pot ser aclaridor. Un tipus molt comú de tractat entre estats és el que s'elabora per a impedir el que s'anomena «doble imposició internacional», que, dit simplificadament, consisteix a haver de pagar impostos dues vegades pel mateix concepte. Suposem que una persona resident a Espanya es trasllada temporalment al Canadà per fer-hi una feina breu, per la qual rep la remuneració que li correspon. Segons la legislació canadenca, aquesta persona haurà de pagar els impostos corresponents per les rendes rebudes pel seu treball al Canadà, encara que no hi sigui resident. I, d'acord amb la legislació espanyola (com pràcticament arreu del món), els residents han de pagar impostos per les rendes que obtinguin, tant si les han obtingut a Espanya com si les han obtingut a l'estranger. Per tant, aquest individu es trobaria que ha de pagar impostos dues vegades pels mateixos ingressos. Suposem també que Espanya i el Canadà signen un tractat bilateral per a evitar la doble imposició, de manera que els residents a Espanya només paguin a Espanya per les rendes obtingudes al Canadà i els residents al Canadà paguin només allí per les rendes obtingudes a Espanya. Aquest tractat s'aplicarà preferentment a la legislació tributària espanyola en els casos en què sigui aplicable (rendes obtingudes al Canadà per residents a Espanya), però això no significa en absolut que la legislació espanyola sigui invàlida, o que quedi derogada, o que no sigui aplicable en els altres casos en què no resulti aplicable un tractat internacional. Per aquesta raó, si el mateix individu fa un altre treball a Mongòlia, posem per cas, patirà les conseqüències de la doble imposició.

2.3.2. La normativa de la Unió Europea (reglaments i directives)

La Unió Europea (UE) és una estructura creada amb una sèrie de tractats internacionals, pels quals els països signataris cedeixen una part de la seva sobirania i competències a un conjunt d'institucions creades a partir d'aquests tractats, i que són fonamentalment la Comissió Europea (que seria en cert sentit l'equivalent a un «govern» de la UE), el Parlament Europeu (que representa els ciutadans de la UE), el Consell Europeu (que representa els governs dels estats de la UE) i el Tribunal de Justícia de la Unió Europea (la instància judicial competent per a tractar certs assumptes relacionats amb el dret de la UE).

Una característica destacada i fonamental de la UE és que, per mitjà de certs òrgans (Parlament, Comissió i Consell), té la capacitat per a dictar i aprovar normes jurídiques que són directament vinculants per a tots els estats (en les matèries que són competència de la UE), com si fossin disposicions dictades pels parlaments o els governs propis de cada estat membre. És a dir, per mitjà dels tractats, les institucions europees tenen competències legislatives i execu-

tives (i també, fins a cert punt, judicials) pròpies de la sobirania estatal, la qual cosa ha donat lloc a un cos normatiu que sol denominar-se «dret de la Unió Europea» o «dret comunitari».

Dels diferents tipus de disposicions que poden dictar les institucions europees, n'hi ha dues d'especialment destacables: els *reglaments* i les *directives*.

Els reglaments europeus són disposicions que s'apliquen directament i de la mateixa manera en tots els estats membres, una vegada entren en vigor (el text és comú per a tots els estats). Quan els tractats ja són vigents, funcionen, doncs, com una llei interna. Solen ser normes bastant detallades i el més similar a una «llei» a escala europea.

Ateses les dificultats per a aconseguir acords entre un nombre creixent d'estats membres i obtenir consensos en aspectes concrets i en un redactat comú, el mecanisme més habitual de producció normativa no és pas el del reglament sinó el de les directives. Un dels exemples més recents de reglament europeu, en el moment d'escriure aquestes pàgines, és el Reglament general de protecció de dades 2016/679, de 27 d'abril de 2016, i que va entrar en vigor el 25 de maig de 2018.

Les directives, en canvi, són molt més comunes, ja que el que fan és fixar una sèrie de punts o aspectes respecte dels quals els estats membres han d'adaptar la seva legislació interna, en un termini determinat. És a dir, en lloc d'aprovar un text idèntic per a tots i d'aplicació immediata, s'estableix un termini perquè cada estat ajusti la seva normativa interna als requisits i continguts fixats en la directiva (el que es coneix com a *transposició* de les directives); s'aconsegueix així una harmonització entre la legislació dels diferents països sobre aquesta matèria, encara que les normes no siguin exactament iguals en tots els estats membres.

Tot i que les directives no estan concebudes per a ser normes directament aplicables, la jurisprudència del Tribunal de la UE va establir fa temps que en determinats casos sí que poden tenir un efecte o aplicabilitat directa, quan la directiva reconeix drets als ciutadans. Perquè això sigui possible, s'han de satisfer diversos requisits: 1) cal que hagi transcorregut el termini per a la transposició de la directiva sense que l'estat ho hagi fet; 2) la directiva ha de reconèixer un dret al ciutadà, establert amb precisió, claredat i incondicionalment; i 3) el reconeixement i la satisfacció d'aquest dret no ha de requerir mesures complementàries de caràcter nacional o europeu. Si es compleixen aquestes condicions, un ciutadà pot reclamar el dret que se li reconeix en una directiva, encara que l'estat no n'hagi fet la transposició, tant davant dels tribunals de l'estat al qual pertany com davant dels tribunals europeus. El motiu d'aquesta possibilitat d'aplicabilitat directa és evitar que un estat al·legui el seu propi incompliment a l'hora de fer la transposició per a fonamentar el no reconeixement del dret.

2.3.3. Les lleis orgàniques

Com s'ha indicat al començament de l'epígraf, les lleis en sentit tècnic són les disposicions més habituals dins de les normes amb nivell o rang de llei. Tota «llei» en sentit estricte és una disposició amb tal nom aprovada per un

parlament o cambra legislativa, ja sigui de l'Estat central (les Corts Generals: Congrés i Senat), o d'una comunitat autònoma, seguint el corresponent procediment legislatiu.

En el cas de l'Estat central (no pas en el dels autonòmics) hi ha dues categories de lleis en sentit estricte: les lleis ordinàries i les lleis orgàniques. Les diferències entre ambdues no són de jerarquia (totes les lleis tenen el mateix rang), sinó de *matèria* i de *procediment*. Les diferències, doncs, són tant substantives (matèria regulada) com formals (procediment per a aprovar-les, modificar-les i derogar-les). El diferent àmbit material regulat fa que no hi pugui haver conflictes entre les lleis orgàniques i les ordinàries.

Així, l'article 81.1 de la Constitució estableix l'àmbit *material* de les lleis orgàniques: «Són lleis orgàniques les relatives al desenvolupament dels drets fonamentals i de les llibertats públiques, les que aprovin els estatuts d'autonomia i el règim electoral general i les altres previstes en la Constitució». Això significa que tota regulació legal que es pretengui fer sobre aquestes qüestions ha de seguir les exigències formals previstes per a les lleis orgàniques.

Quant a «les altres previstes en la Constitució», en la seva major part es refereixen a les lleis que regulen els principals òrgans de l'Estat (més enllà dels aspectes bàsics que ja estableix la mateixa Constitució), com la Llei orgànica del Tribunal Constitucional, la Llei orgànica del poder judicial, o la Llei orgànica del Defensor del Poble. El Codi penal també és una llei orgànica perquè afecta de manera important certs drets fonamentals, com el de la llibertat.

Pel que fa a l'aspecte formal (procediment), l'article 81.2 de la Constitució exigeix la majoria absoluta (que hi hagi més vots favorables que la suma de vots negatius i abstencions) del Congrés dels Diputats per a l'aprovació, modificació o derogació de les lleis orgàniques, en una votació final sobre el conjunt del projecte.

2.3.4. Les lleis ordinàries

Com és fàcil suposar, les lleis ordinàries són totes les lleis en sentit tècnic que no tenen el caràcter de llei orgànica.

Com a lleis, es tracta de disposicions aprovades per les Corts Generals o pels parlaments de les comunitats autònomes, seguint el procediment legislatiu establert en cada cas. No hi ha una relació de jerarquia entre les lleis estatals i les autonòmiques, ja que la relació és *competencial*: en les matèries que són de competència autonòmica, s'aplica la llei autonòmica, mentre que en les matèries que són de competència estatal, la llei aplicable serà l'estatal. De totes maneres, el dret estatal té *caràcter supletori*, la qual cosa significa que, encara que es tracti d'una matèria de competència autonòmica, s'aplicarà la legislació estatal mentre que no s'hagi aprovat una normativa autonòmica específica.

2.3.5. Les normes governamentals amb rang de llei

A més dels parlaments, els governs també tenen un paper molt destacat en la producció normativa. No obstant això, com a regla general, tant a Espanya com en molts altres països, les normes governamentals tenen un rang inferior o supeditat al de les lleis. Però també en molts països hi ha, amb caràcter excepcional, la possibilitat que el govern aprovi normes amb el mateix rang jeràrquic que les lleis parlamentàries.

En el cas espanyol, hi ha dues categories de normes governamentals amb rang o força de llei: el decret legislatiu i el decret llei.

a) El decret legislatiu

El decret legislatiu és una disposició aprovada pel Govern amb el mateix rang jeràrquic que la llei, que pot dictar en els supòsits establerts per l'article 82 de la Constitució, i sempre arran d'una decisió parlamentària que delega puntualment al Govern la potestat de dictar aquesta norma en concret (no és possible una delegació genèrica de la potestat legislativa, ni tampoc el Govern no pot subdelegar aquesta potestat en un altre òrgan).

Un decret legislatiu és, per tant, una espècie d'«encàrrec» que el Parlament fa al Govern. La Constitució estableix els supòsits i els límits en els quals es pot fer la delegació. Un d'aquests límits fonamentals és que no és possible delegar la potestat legislativa sobre matèries que estiguin reservades a llei orgànica. Sobre la resta de matèries, hi ha dues modalitats possibles de delegació:

1) Mitjançant el que s'anomena «lleis de bases», el Parlament pot encarregar al Govern l'elaboració i aprovació d'un decret legislatiu sobre una determinada matèria, respectant les bases (indicacions) establertes en la llei de delegació. La matèria s'ha de determinar amb concreció i establir un termini, i només serveix per a aquest decret legislatiu en qüestió.

2) Mitjançant una llei ordinària, el Parlament pot encarregar al Govern l'elaboració i aprovació d'un *text refós*. De vegades, resulta que la regulació d'una matèria és fragmentària o ha sofert successives modificacions, o bé està repartida entre diversos textos legals, cosa que en dificulta l'adequada comprensió i aplicació. En aquests casos, es pot encarregar al Govern que reelabori i reuneixi en una sola disposició la regulació d'aquesta matèria.

Un exemple seria el Reial decret legislatiu 3/2011, de 14 de novembre, pel qual s'aprova el text refós de la Llei de contractes del sector públic.

b) El decret llei

En casos (en principi) molt excepcionals, es preveu la possibilitat que el Govern dicti normes amb rang de llei sense necessitat de delegació prèvia, i que reben el nom de decrets llei.

La Constitució estableix una sèrie de límits que funcionen com a garanties per a evitar que el Govern abusi d'aquesta figura. Així, en l'article 86.1, s'exigeix que hi hagi una situació «d'extraordinària i urgent necessitat».

En segon lloc, «no podran afectar l'ordenament de les institucions bàsiques de l'Estat, els drets, deures i llibertats dels ciutadans regulats en el títol I, el règim de les comunitats autònomes ni el dret electoral general». És a dir, les matèries excloses són més àmplies que les del decret legislatiu. En tercer lloc, tenen un període de vigència limitat a trenta dies (article 86.2). Inmediatament després de la seva aprovació, s'ha de convocar el Congrés dels Diputats per a debatre i votar la mesura. El Congrés pot decidir convalidar el decret llei, de manera que continuarà en vigor fins a la seva derogació, o rebutjar-lo, de manera que deixarà de tenir efecte quan hagin transcorregut els trenta dies. Si decideix convalidar-lo però vol proposar modificacions en la seva redacció, també pot decidir tramitar-lo com a projecte de llei (seguint el mateix procés que per a l'elaboració i aprovació d'una llei ordinària).

No hi ha cap criteri *jurídic* per a valorar si existeix o no una «extraordinària i urgent necessitat», ja que es tracta d'una valoració política (serà el Congrés l'òrgan que estimi si es dona o no aquest requisit a l'hora de decidir si el convalida o no). Per això, un tribunal no pot invalidar un decret llei amb el simple argument que no existia tal situació d'urgència i necessitat.

2.4. El nivell o rang reglamentari

En un tercer nivell jeràrquic, sotmès tant al rang constitucional com al legal, trobem tota una varietat de disposicions normatives a les quals genèricament es fa referència com a «normes reglamentàries», i que en la seva gran majoria provenen d'òrgans governamentals (Govern central, governs autonòmics i governs locals) o d'organismes dependents d'aquests.

Es tracta sempre de normes de desenvolupament, és a dir, de disposicions que especifiquen, detallen o desenvolupen amb més concreció aspectes que han estat prèviament objecte d'una regulació legal i dins del marc establert per les lleis (no poden contradir el que estableix una llei). Les normes reglamentàries, per tant, requereixen un fonament o suport legal previ; és a dir, el Govern no pot regular per iniciativa pròpia mitjançant reglament cap àmbit que prèviament no hagi estat regulat mitjançant una llei (no poden existir els anomenats «reglaments independents»).

La denominació concreta de les normes reglamentàries depèn fonamentalment de l'òrgan competent que les dicta. Com s'ha indicat, n'hi ha de moltes menes, però les més rellevants són les disposicions que dicta el Govern en ple. En el cas de l'Estat, les normes reglamentàries dictades pel Govern en

ple (anomenat *consell de ministres*) reben la denominació de *reial decret*. Si es tracta del ple del Govern d'una comunitat autònoma (la denominació de la qual depèn del que estableixi l'estatut respectiu, com ara *consell executiu* en el cas de Catalunya), es denomina senzillament *decret*. Si la disposició prové del ple d'un ajuntament, es denomina *ordenança municipal*. Si es tracta de normes dictades per un ministeri o òrgan equivalent (a les comunitats autònomes solen denominar-se *departaments* o *conselleries*), es denominen *ordres*.

3. Les principals branques o àmbits del dret

Dedicarem aquest últim apartat del mòdul a l'enumeració i breu descripció dels principals camps (o «branques», com se solen denominar) del sistema jurídic. Convé tenir sempre present que la classificació és purament convencional (i per això bastant artificial), i que se sol utilitzar fonamentalment per a facilitar l'estudi del dret i per a qüestions organitzatives (per exemple, per a l'organització de les diferents àrees o departaments universitaris de les facultats de Dret o per a la distribució de les competències dels diferents òrgans judicials). Amb això el que es vol destacar és que en realitat el sistema jurídic només està compost estrictament per les disposicions i preceptes dictats per les autoritats normatives, i que la divisió en «branques» o àmbits respon més aviat a una manera d'organitzar l'estudi del dret que a una característica de l'ordenament jurídic en si.

La distinció principal i més clàssica és la que diferencia entre l'anomenat «dret públic» i l'anomenat «dret privat».

El **dret privat** comprendria la part del sistema o ordenament jurídic que regula les relacions entre individus (persones físiques i jurídiques), en les quals aquests es troben en un pla d'igualtat jurídica, mentre que el **dret públic** correspondria a la part que regula les relacions entre els poders públics, o entre els poders públics i els individus, que es troben en una posició de subordinació davant dels primers (en termes de Hohfeld, els poders públics es trobarien en una situació de *potestat* davant dels ciutadans, que estarien en una posició de *subjecció*).

D'aquesta manera, la regulació de les relacions contractuals seria un clar exemple o manifestació del dret privat (són acords entre individus privats en què aquests gaudeixen d'una autonomia important), mentre que el dret penal (que regula i castiga els comportaments delictius) seria un exemple o manifestació evident del dret públic.

Malauradament, les coses no són ni tan clares ni tan senzilles. Si bé la distinció funcionava bastant bé fins al segle XIX i principis del XX, el progressiu desenvolupament de l'estat i el seu protagonisme cada vegada més gran en àmbits en els quals tradicionalment no havia intervingut (activitat econòmica, protecció social, etc.) ha fet que els «tentacles» del dret hagin acabat envaint pràcticament qualsevol àmbit i que qualsevol activitat tingui una important regulació jurídica de compliment obligatori i que limita significativament l'autonomia dels individus. Per això, la distinció entre dret públic i dret privat sol mantenir-se més per tradició que no pas perquè respongui a diferències efectives, en la mesura en què fins i tot els sectors més tradicionalment «privats» tenen una important dosi de regulació pública.

3.1. Les principals branques del dret públic

Entre els principals àmbits o branques del dret públic, se solen incloure el dret constitucional, el dret internacional públic, el dret comunitari o de la Unió Europea, el dret penal, el dret administratiu, el dret tributari i el dret processal.

3.1.1. El dret constitucional

Com el seu nom suggereix, es tracta del sector de l'ordenament jurídic relacionat amb l'àmbit constitucional, entès en sentit ampli o material, és a dir, com les normes que regulen els aspectes fonamentals de l'estat en les seves dimensions política, jurídica i econòmica. En aquest sentit, encara que la Constitució en sentit formal (en el cas d'Espanya, la Constitució de 1978) ocupa un lloc molt destacat, no esgota tot el camp, ja que també caldria incloure-hi els estatuts d'autonomia de les comunitats autònomes, i així mateix les normes que regulen l'organització i el funcionament de les principals institucions de l'Estat, com ara els reglaments de les cambres (que malgrat denominar-se «reglaments» no són normes governamentals, sinó que són creades i aprovades per les mateixes cambres), o la Llei orgànica del Tribunal Constitucional, entre altres. També s'inclouen com una part important del dret constitucional totes les qüestions relatives a la protecció dels drets fonamentals reconeguts tant per la Constitució com per tractats internacionals sobre la matèria.

3.1.2. El dret internacional públic

El dret internacional públic abasta les manifestacions jurídiques (o la dimensió normativa, si es prefereix) de les relacions internacionals, és a dir, de les relacions entre subjectes amb personalitat jurídica internacional (estats i organitzacions internacionals). S'ocupa, per tant, i entre altres qüestions, de les relatives als requisits per a l'adquisició o reconeixement de la personalitat jurídica internacional, als efectes derivats de la sobirania (espai aeri, mar territorial), a la subscripció d'acords vinculants (tractats o convenis internacionals), a la creació, organització i funcionament d'organitzacions internacionals o estructures supraestats, a la regulació de les relacions diplomàtiques (ambaixades i consolats), a la cooperació internacional o a la gestió dels conflictes internacionals (inclosa la guerra), entre altres aspectes.

3.1.3. El dret de la Unió Europea

Com s'ha indicat anteriorment, la Unió Europea és una estructura política creada per mitjà d'una sèrie de tractats internacionals, que donen lloc a una sèrie d'institucions (les més importants són la Comissió, el Consell, el Parlament i el Tribunal de Justícia de la UE), algunes de les quals tenen competència per a dictar disposicions que vinculen directament els estats membres, com si fossin aprovades pels seus respectius òrgans interns.

El dret de la UE (també anomenat «cabal comunitari») comprèn tant els tractats pròpiament dits o dret comunitari originari (que regula aspectes diversos com ara l'organització i funcionament de les principals institucions comunitàries, els drets dels ciutadans dels països membres, etc.) com la legislació que se'n deriva, que és el conjunt normatiu (bàsicament reglaments i directives comunitàries) elaborat per les institucions europees i que abasta múltiples i variats àmbits en els quals la UE té competència, com la política agrària comuna (la famosa PAC), la defensa dels consumidors, la normativa bancària, la protecció de dades personals, la defensa de la lliure competència, la política de defensa comuna, la immigració, el dret alimentari, etc.

3.1.4. El dret penal

El dret penal és possiblement l'exemple més clar de la relació de subordinació entre l'individu i els poders públics que caracteritza el dret públic, en la mesura en què representa la manifestació més contundent del poder coactiu de l'Estat (ja que pot comportar mesures tan dràstiques com la privació de llibertat).

El dret penal regula i castiga una sèrie de comportaments considerats molt greus (els *delictes*), en la mesura en què es considera que, si esdevenen comportaments generalitzats o habituals, podrien posar en perill fins i tot la mateixa subsistència de la societat o de l'estat. Si de manera habitual els ciutadans es dediquessin a matar, robar, violar, lesionar o segrestar, per posar alguns exemples especialment greus, sembla evident que la mateixa continuïtat de la societat com a tal estaria de debò en perill, ja que cauríem en una mena de guerra de tots contra tots. Per això, els comportaments d'aquest tipus són castigats amb sancions especialment greus (les *penes*). Cap comportament il·lícit regulat en qualsevol altre àmbit rep el nom de *delicte*, ni cap sanció no penal rep el nom de *pena*, ja que es tracta de conceptes exclusius del dret penal.

En la mesura en què el dret penal pot comportar conseqüències molt greus per als individus, s'estableixen una sèrie de mecanismes i garanties específiques i superiors a les de la resta d'àmbits del dret. Així, en l'àmbit penal regeix el principi de legalitat (els comportaments delictius només poden ser regulats i sancionats mitjançant la llei –que en el nostre cas és llei orgànica–, i no per normes reglamentàries); el de tipicitat (només es poden castigar els comportaments expressament i específicament indicats en la llei, i no altres de semblants); o el principi d'irretroactivitat de les lleis no favorables (una llei penal no es pot aplicar a fets anteriors a la seva entrada en vigor, tret que sigui beneficiosa per al condemnat –per exemple, si es redueix la pena o s'elimina el delicte–). En la mateixa línia, la Constitució (article 24.2) reconeix drets específics per als acusats de cometre delictes, com la presumpció d'innocència, el dret a no declarar contra si mateixos, l'assistència lletrada (d'un advocat) o el dret a utilitzar tots els mitjans de prova pertinents per a la seva defensa. Les sancions penals només poden ser imposades per un jutge competent prede-

terminat per la llei (no per l'Administració pública) després del corresponent procés judicial. A més, la Constitució prohibeix expressament la pena de mort (article 15).

3.1.5. El dret administratiu

Si calgués assenyalar l'àmbit del dret més important quant a volum i quantitat de les disposicions normatives involucrades, es tractaria sens dubte del dret administratiu, ja que sota aquest rètol genèric s'inclou tota la normativa que està vinculada o relacionada d'alguna manera amb les administracions públiques (estatal, autonòmica i local).

Es tracta en realitat d'un títol genèric que engloba molts àmbits que poden ser força heterogenis o dispars i que només tenen en comú el fet que l'administració pública hi exerceix un paper important. Malgrat tot, poden diferenciar-se (almenys) dos àmbits principals:

a) D'una banda, com a «nucli» del dret administratiu, tindriem tota la normativa que es refereix a l'organització i funcionament dels òrgans administratius pròpiament dits (composició, nomenament, competències, procediments per a la presa de decisions, etc.), i també la regulació de l'anomenada *funció pública* (personal al servei de les administracions públiques).

b) D'altra banda, tindriem tot un seguit de normatives «sectorials» d'àmbits molt diversos, una part molt important dels quals té regulació pública. Entre molts altres àmbits, podem esmentar els següents: a) urbanisme (on, quan i com s'ha de construir); b) comunicacions; c) transports; d) energia; e) activitats econòmiques (permisos i llicències per a desenvolupar una activitat o negoci, inspeccions i revisions, etc.); f) protecció del medi ambient; g) contractació pública (contractes en els quals almenys una de les parts és una administració pública); h) responsabilitat administrativa (indemnització per danys provocats per l'actuació de l'administració); i) expropiació forçosa.

3.1.6. El dret tributari

Per al desenvolupament de les seves funcions i la prestació dels seus serveis, l'estat necessita grans quantitats de recursos (principalment econòmics), que obté majoritàriament a partir de les contribucions que aporten els membres (persones físiques i jurídiques) de la mateixa societat.

Aquesta no és l'única font d'ingressos que pot obtenir l'estat. També pot obtenir-los per altres vies, com a partir dels seus propis recursos (per exemple, els beneficis obtinguts per les empreses públiques, en cas que n'hi hagi), o per donacions voluntàries o herències (en el cas que una persona mori sense hereus, els seus béns passen a ser de l'estat), o per ingressos provinents de les loteries públiques, o arran de les sancions (com les multes). En tot cas, aquestes altres fonts d'ingressos constitueixen una part molt petita del total.

El dret tributari és la part de l'ordenament jurídic que regula les contribucions que cal aportar obligatòriament per al sosteniment de les càrregues públiques. Aquestes aportacions obligatòries o forçoses són els *tributs*, dins dels quals destaca la categoria dels *impostos*. El dret tributari, doncs, és el sector de l'ordenament jurídic relacionat amb els diferents aspectes dels tributs.

En sentit estricte, es tractaria d'un subsector del dret administratiu, però ha assolit un nivell de desenvolupament i sofisticació tan elevat que sol ser tractat autònomament. Tracta des d'aspectes generals com els principis constitucionals que han de guiar la normativa tributària (capacitat econòmica, igualtat, progressivitat i no-confiscatorietat) i la regulació de l'administració tributària (òrgans i funcions, procediments de recaptació, inspecció, etc.), fins a la normativa específica de cada tribut. Dins d'aquests, ocupen un lloc destacat els impostos. Aquests graven principalment les rendes o ingressos (impost sobre la renda de les persones físiques i impost de societats), el patrimoni o riquesa (impost sobre el patrimoni, impost sobre béns immobles, impost de vehicles de tracció mecànica, impost sobre increment de valor dels terrenys de naturalesa urbana) o les transmissions o circulació de la riquesa (impost sobre el valor afegit, impost de transmissions patrimonials, impost de successions i donacions). També hi ha altres tipus d'impostos especials, que normalment no tenen només una finalitat recaptatòria, com els impostos sobre el tabac, sobre l'alcohol o sobre els hidrocarburs.

3.1.7. El dret processal

El dret processal és el sector del sistema jurídic que fa referència genèricament a l'activitat judicial i als processos judicials.

Com resulta evident, no sempre els destinataris de les normes compleixen el que aquestes estableixen, i es produeixen situacions o conflictes que han de ser resolts pels tribunals, d'acord amb el dret. Això requereix un entramat normatiu que reguli una sèrie de qüestions, com ara quins són els diferents òrgans judicials i les seves competències, els diversos tipus de procediments judicials (segons la matèria, la quantia, etc.), i tot el que això comporta respecte de qui pot iniciar un procés judicial, qui pot o qui hi ha de participar (advocats, procuradors, fiscals, etc.), quines són les diferents fases de cada procés, quin tipus de proves o de documentació es pot aportar, quins són els diferents terminis per a cada actuació judicial o de les parts, quins tipus de resolucions judicials existeixen i quins efectes tenen, si hi ha o no la possibilitat de recórrer les decisions (i per quines vies, davant de quins òrgans i amb quins terminis, etc.).

Un dels aspectes o elements principals és l'existència de diverses *jurisdiccions* o ordres jurisdiccionals, ja que tota la resta (òrgan judicial competent, tipus de procediment, etc.) dependrà de la jurisdicció de què es tracti. A Espanya hi ha les següents jurisdiccions principals: civil, mercantil, penal, contenciosa

administrativa i social, que s'ocupen de casos o situacions relacionades amb el dret civil, el dret mercantil, el dret penal, el dret administratiu o tributari, i el dret del treball i de la seguretat social, respectivament.

3.2. Les principals branques del dret privat

Dins del dret privat se sol incloure el dret civil (també anomenat dret privat general) i els «drets privats especials», que són el dret mercantil i el dret del treball i de la seguretat social. També s'hi sol afegir el dret internacional privat.

3.2.1. El dret civil

El dret civil és, des de l'antiguitat, el dret privat per antonomàsia. De fet, l'adjectiu «civil» prové del llatí *cives*, que significa «ciudadà». Així, aquest era el dret que s'ocupava de regular els assumptes privats dels ciutadans, i no els assumptes públics en què el poder polític manifestava la seva supremacia (*imperium*) davant de l'individu particular. A grans trets, s'ha mantingut aquesta caracterització, encara que progressivament el poder públic s'ha anat introduint cada vegada més en àmbits que tradicionalment eren estrictament «privats». En qualsevol cas, es pot concebre el dret civil com la branca del sistema jurídic que regula els aspectes personals i patrimonials de l'individu que tenen rellevància jurídica, i també les relacions jurídiques entre persones privades, siguin físiques o jurídiques.

El camp que abasta el dret civil ha estat i és encara molt ampli, per la qual cosa habitualment s'hi distingeixen diferents àmbits, com els que s'indiquen a continuació:

1) **El dret de la persona:** regula aspectes com l'adquisició i l'extinció de la personalitat jurídica de persones físiques i jurídiques, les limitacions a la capacitat d'obrar (minoria i majoria d'edat, incapacitació, tutela i curatela, etc.), la nacionalitat i el veïnatge civil, el domicili o les alteracions de l'estat civil (declaració d'una persona com a legalment desapareguda o morta).

2) **El dret de família:** regula aspectes com el matrimoni (capacitat per a contraure'l, tipus de matrimonis, separació, divorci, nul·litat, règim econòmic –societat de guanys, separació de béns, etc.–, habitatge familiar, etc.) i les relacions de parentiu, amb especial èmfasi en les relacions paterno i materno filials (pàtria potestat, obligació d'aliments...).

3) **El dret d'obligacions i contractes:** regula fonamentalment les obligacions legals derivades de les relacions contractuals. També regula els diferents aspectes dels contractes (capacitat per a contractar, requisits formals i substantius, tipus de contractes, responsabilitat per incompliment, etc.).

4) Els drets reals: es denominen «drets reals» els drets subjectius que un titular té respecte de les coses (a diferència de les obligacions contractuals, que donen lloc a drets sobre el comportament d'altres persones, com ara a exigir al comprador el pagament d'una quantitat de diners). Els drets reals afecten qualsevol tercer, i no solament l'altra part contractual (perquè no requereixen l'existència d'un contracte). El dret real per excel·lència és el de propietat, que atorga al seu titular l'ús i gaudi d'una cosa sense més límits que els establerts en les lleis, i també el dret a alienar-la (transmetre-la a una altra persona, mitjançant venda o donació), però n'hi ha molts altres, com l'usdefruit, l'ús, la servitud, la penyora, la hipoteca, etc. També s'hi inclouen els drets de propietat intel·lectual (els que es tenen no sobre objectes sinó sobre creacions intel·lectuals, com ara obres literàries o audiovisuals).

5) El dret de successions: regula la transmissió *mortis causa* dels béns i el patrimoni (és a dir, per causa de mort). Comprèn tots els aspectes relacionats amb les herències i llegats (testaments, successió intestada –quan no hi ha testament–, hereus i legataris, legítima, causes de desheretament i indignitat successòria, etc.).

6) La responsabilitat civil extracontractual: regula les situacions en les quals sorgeix una obligació d'indemnitzar una altra persona no pas arran d'un incompliment contractual, sinó per la causació d'un dany (no necessàriament provocat per la persona responsable). Com ja hem vist prèviament, depenent de com es configuri aquesta responsabilitat, es pot parlar de responsabilitat subjectiva o objectiva, i també de responsabilitat directa o indirecta.

Finalment, cal destacar que en el nostre sistema jurídic, com en molts altres, el dret civil també sol tenir el caràcter de «dret comú» o supletori, la qual cosa significa que en el cas que hi hagi àmbits o aspectes relatius a altres branques mancades de regulació específica, s'hi aplicarà el que disposa el dret civil. Això és cert no solament pel que fa a les branques «especials» del dret privat (com ara en un contracte mercantil o laboral), sinó fins i tot en relació amb el dret públic (seguint amb l'exemple dels contractes, en una contractació pública també s'aplicarà el dret civil en tot el que no estigui expressament regulat pel dret administratiu).

3.2.2. El dret mercantil

Històricament, «dret civil» era sinònim de «dret privat». Però el desenvolupament comercial i industrial del segle XIX va comportar unes noves necessitats en determinats àmbits com el comerç o la indústria, per als quals el dret civil tradicional no sempre oferia solucions satisfactòries. Per posar alguns exemples, era aconsellable introduir modificacions en figures contractuals clàssiques, com ara el contracte de compravenda, per a introduir agilitat i seguretat en les relacions entre empresaris (fixant terminis més breus per a fer reclamacions o limitant les causes per a reclamar), o crear noves figures contractuals no previstes prèviament i adaptades a les noves necessitats (com el contracte

d'assegurança per a protegir-se davant d'eventuals circumstàncies adverses, o els contractes bancaris per a aconseguir finançament per a l'activitat econòmica); de manera similar, les modalitats de persona jurídica reconegudes en l'àmbit civil no sempre s'ajustaven bé a les noves necessitats empresarials, per la qual cosa era recomanable crear noves figures (les societats mercantils), que poguessin permetre, entre altres coses, la transmissió de la participació d'un soci a la companyia a un tercer sense necessitat del consentiment de la resta de socis, o la limitació de la responsabilitat a la quantia de l'aportació, de manera que en cas de pèrdues el soci només respondria amb la seva part en la societat i no amb els béns del seu patrimoni personal.

D'aquesta manera, gradualment va anar prenent forma un cos legislatiu específic per al sector comercial i empresarial, que es va denominar «dret mercantil» i que es pot considerar com una branca «especial» del dret privat, en la mesura en què només afecta determinats subjectes involucrats en activitats empresarials. Amb el pas del temps, però, com ha passat amb pràcticament tots els sectors del dret, aquesta branca s'ha anat desenvolupant, i avui dia regula, entre altres àmbits, els següents:

1) **El dret societari:** es refereix a tota la regulació relativa a les persones jurídiques de caràcter mercantil o empresarial, com les societats anònimes o les societats de responsabilitat limitada. Determina els requisits i la forma per a constituir-se en una societat mercantil determinada, les seves característiques (si existeix o no limitació de responsabilitat dels socis, si es pot transmetre lliurement la participació en la societat, etc.), els seus òrgans, la presa de decisions societàries, la dissolució i liquidació de les societats, etc.

2) **Els contractes mercantils:** tota la regulació relativa a les especificitats de la contractació en l'àmbit mercantil, tant pel que fa a la modificació de figures contractuals tradicionals per a adaptar-les a les necessitats empresarials, com a la creació de nous tipus de contracte (per exemple –en el seu inici– el contracte d'assegurança, el transport de mercaderies, els contractes bancaris en les seves múltiples modalitats per al finançament, el rènting, la franquícia, etc.).

3) **La propietat industrial:** el registre de marques i patents per a poder utilitzar en exclusiva certes denominacions de productes i serveis (marques), de manera que el públic general identifiqui una denominació amb un producte determinat i amb un empresari. Les patents permeten utilitzar en exclusiva durant un temps limitat un determinat procés tècnic o millora tecnològica, de manera que es potencia la innovació i el desenvolupament «premiat» els seus creadors amb el dret a utilitzar-lo amb exclusivitat durant un temps. Tant les marques com les patents es poden transmetre (vendre) o llicenciar-se (permetre que un tercer les utilitzi a canvi d'un preu).

4) **Dret de la competència:** normes dirigides a evitar i sancionar la competència deslleial i els acords i pràctiques que perjudiquin la lliure competència i el funcionament normal del lliure mercat (com ara pactar preus o adquirir quotes de mercat que puguin significar un monopoli o oligopoli).

5) **El mercat de valors:** la regulació dels aspectes relatius a la borsa i a la compra i venda d'accions en un mercat de valors.

6) **Els títols valors:** la regulació de la tipologia, els requisits i els efectes de determinats títols de crèdit que són virtualment assimilables als diners (com els xecs, les lletres de canvi o els pagarés), en la mesura que proporcionen al seu posseïdor un títol executiu per a exigir el pagament, sense necessitat d'acreditar l'existència d'un contracte o una relació jurídica prèvia que sustenti el crèdit.

7) **El dret concursal:** com és obvi, no sempre les activitats empresarials són reeixides, i de vegades resulta que l'empresari no pot fer front a tots els deutes i obligacions concretes, ni tan sols amb tot el patrimoni i els actius de l'empresa. Això és el que es coneix com a fallida o bancarrota. Existeixen dues figures jurídiques per a aquests casos: la suspensió de pagaments (per a situacions d'insolvència que en principi són temporals i reversibles) i el concurs de creditors (per a casos d'insolvència definitiva i que impliquen la dissolució i liquidació de la societat mercantil). En aquests casos s'estableixen uns procediments per a establir un ordre de prioritat entre els creditors, i també per a intentar en la mesura del possible que tots o la majoria cobrin almenys una part dels seus crèdits (ja que en estar en fallida, no és possible que tots els creditors cobrin la totalitat dels seus crèdits).

3.2.3. El dret del treball i de la seguretat social

Paral·lelament al desenvolupament de l'activitat industrial durant el segle XIX, es va produir un auge del treball assalariat vinculat a aquesta. En aquella època no existia una normativa específica per a les relacions laborals, de manera que era aplicable la legislació contractual general del dret civil (mitjançant la figura contractual de l'«arrendament de serveis»). El problema era que la legislació civil està basada en el pressupòsit que les parts contractants es troben en una posició d'igualtat (relativa), per la qual cosa tenen certa capacitat negociadora i poden arribar a un resultat de mutu acord que sigui raonablement satisfactori per a ambdues parts. D'aquesta manera, el contracte d'arrendament de serveis és adequat en un context en què, per exemple, contractem els serveis d'un metge, d'un arquitecte o d'un advocat, però no era aquesta precisament la situació habitual dels treballadors (o aspirants a treballadors) d'una indústria, en què generalment es tractava de feines amb nul·la o escassa qualificació (i, per tant, que podien fer-les la majoria de persones), de manera que l'oferta

disponible de mà d'obra per als empresaris era molt gran i els demandants d'ocupació solien no tenir recursos i només podien oferir la seva força de treball com a mitjà per a poder subsistir.

En la pràctica, doncs, es produïa un gran desequilibri efectiu de forces, perquè els empresaris tenien un nombre molt elevat d'empleats potencials i aquests no estaven en condicions de poder rebutjar les ocupacions, ja que en depenia la seva pròpia subsistència. Aquest desequilibri es traduïa en la pràctica en unes condicions laborals abusives, amb jornades interminables, escassos descansos, males condicions higièniques i de seguretat i salaris miserables. A més, qualsevol indici de queixa podia ser aprofitat per l'empresari per a acomiadar el treballador i substituir-lo per un altre.

A poc a poc, no tant per motius filantròpics com per la pressió exercida per un moviment obrer cada vegada més fort, es van anar aprovant normes que posaven límits a les condicions que es podien fixar en els contractes de treball, establint limitacions a la durada de les jornades, descansos obligatoris, retribucions mínimes, mesures de seguretat i higiene, etc. També es va donar un reconeixement legal especial a les associacions de treballadors que reivindicaven millores en les condicions i drets laborals (els sindicats), i es va reconèixer el dret de vaga. D'aquesta manera, amb el temps es va anar formant un dret privat especial de les relacions laborals, que, de fet, es caracteritza en gran manera per ser menys «privat», donat que la regulació estatal estableix moltes limitacions a la llibertat contractual per a protegir els interessos de la part més feble (el treballador).

Aquest (relativament) nou àmbit del dret privat es coneix com a dret del treball o dret laboral, i s'aplica a *tota relació laboral*, caracteritzada per consistir en un treball *voluntari*, per *compte d'altri* (el treballador no obté els fruits del seu treball), *dependent* (sota les ordres i supervisió de l'empresari) i *remunerat* (a canvi d'un salari).

Regula aspectes com els tipus o modalitats de contracte de treball, la jornada i els descansos, les vacances i els festius, els permisos i les excedències, el salari, les causes i les modalitats d'acomiadament, els poders de direcció i control de l'empresari, la representació dels treballadors a l'empresa, etc.

Una característica fonamental del dret del treball és que el que la llei estableix té sempre la consideració de mínims: les condicions del contracte de treball individual poden millorar el que es disposa en la llei, però mai empitjorar-ho. Una altra característica distintiva és l'existència d'una figura normativa que està a mig camí entre un contracte i la legislació: els *convenis col·lectius*. Es tracta d'acords entre l'empresari o els representants dels empresaris i els representants dels treballadors (mai amb treballadors individuals) pels quals s'estableixen les condicions laborals mínimes i obligatòries en cert àmbit o sector (per exemple, l'hostaleria), que milloren l'establert en les lleis i que són de compliment obligatori per als empresaris i treballadors, encara que no ha-

gin participat en aquest acord. Però, com sempre, el contracte individual de treball entre un empresari i un treballador pot millorar les condicions del conveni (però no empitjorar-les).

El dret del treball està estretament relacionat amb un altre àmbit, denominat dret de la seguretat social. La seguretat social és un sistema públic d'assegurances obligatòries que ofereixen una sèrie de prestacions i cobertes als treballadors davant de contingències que els impedeixen o dificulten l'acompliment de la seva activitat laboral, com ara malalties, accidents, atur o vellesa (jubilació). Com és natural, hi ha un conjunt de normes que regulen els tipus de prestacions, qui hi té dret, en quines circumstàncies, etc.

3.2.4. El dret internacional privat

Potser el primer que es podria comentar sobre aquesta branca del dret és que la seva mateixa denominació pot induir a confusió, ja que en realitat estaria formada principalment per normes internes, i no internacionals (si bé també hi ha importants tractats internacionals sobre la matèria).

En síntesi, es tracta del conjunt de normes jurídiques que determinen primordialment la legislació aplicable i els tribunals competents respecte de les relacions jurídiques entre persones (físiques o jurídiques) en què hi ha elements d'estrangeria.

Suposem que una empresa espanyola i una altra de nord-americana signen un contracte a França, que ha de ser executat a Alemanya. Entre altres qüestions, es plantegen les dues següents: a quina legislació està sotmès el contracte, a la francesa, a l'alemanya, a la nord-americana o a l'espanyola? I, en cas de conflicte, quins òrgans judicials seran competents per a jutjar el cas? Aquestes qüestions tenen una gran importància, ja que depenent de quina sigui la legislació aplicable, el resultat pot ser molt diferent, i sol tractar-se d'operacions que involucren importants inversions i interessos econòmics.

Per exemple, si la demanda s'interposa davant dels jutjats espanyols (suposant que aquests es declari competents), la legislació aplicable podria ser la francesa, mentre que si l'assumpte és jutjat pels tribunals d'un altre país, podrien determinar que les lleis aplicables són unes altres (per exemple, les alemanyes), la qual cosa pot significar diferències molt significatives respecte dels interessos de cada part. Per això, totes les empreses que operen internacionalment tenen equips jurídics especialitzats que estudien detalladament com s'han de redactar els contractes i a quina jurisdicció cal recórrer en cas de conflicte.

Altres àmbits en què el dret internacional privat resulta rellevant és en les qüestions relacionades amb la nacionalitat (determinar si un subjecte té la condició d'estranger o de nacional) i amb el dret de família (sobretot matrimoni i filiació): per exemple, si es reconeix o no, i en quin supòsit, si dues persones estan legalment casades a l'efecte de la legislació interna, quan aquestes persones han contractat matrimoni en un altre país (això pot plantejar problemes quan els països en qüestió reconeixen diferents models de matrimoni, com

la poligàmia o el matrimoni entre persones del mateix sexe), o si es reconeix la relació de filiació (de nou pot ser problemàtic en alguns supòsits, com la maternitat subrogada).

Tots els països tenen les seves normes internes de dret internacional privat, encara que també hi ha múltiples tractats internacionals sobre aspectes com ara competència judicial internacional, legislació aplicable als contractes, etc., que en cas d'existir i estar en vigor, s'apliquen amb preferència a la legislació interna.

Resum

En aquest mòdul s'ha fet una breu presentació dels diferents tipus d'elements i disposicions que formen l'ordenament jurídic espanyol, i també de com estan organitzats, tant pel que fa a la seva importància relativa (jerarquia) com als àmbits o matèries que regulen (les branques de dret).

Si bé teòricament hi hauria tres grans categories d'elements o «fonts del dret» que formen l'ordenament jurídic (la llei, el costum i els principis generals del dret), en realitat les dues últimes tenen una importància gairebé nul·la, per la qual cosa el sistema jurídic es limita fonamentalment a la categoria de la «llei», entesa com qualsevol norma de caràcter general (és a dir, no relativa a un cas concret) dictada per una autoritat normativa. Dins d'aquesta categoria, però, no totes les disposicions tenen la mateixa importància, sinó que s'estructuren en diferents nivells jeràrquics. La jerarquia normativa és important en la mesura en què un dels requisits de la validesa jurídica, com hem tingut ocasió de veure en el mòdul 2, consisteix en la compatibilitat amb el que disposen les normes de rang superior.

Hi ha tres grans nivells de jerarquia normativa, que, per ordre d'importància, són el rang constitucional, el rang legal i el rang reglamentari. Dins de cadascun d'aquests rangs trobem diverses tipologies de normes i disposicions, amb denominacions diverses segons els òrgans competents que les dicten i els procediments que se segueixen. Ara bé, convé tenir present que dins de cada nivell totes les disposicions, fins i tot essent de diferent tipus, mantenen el mateix rang jeràrquic.

La gran quantitat i varietat de normes que formen l'ordenament jurídic ha donat lloc, des de temps molt antics, a la necessitat d'organitzar-les en diferents àmbits o «branques» per a facilitar-ne l'estudi i l'adequada comprensió i interpretació. Malgrat els problemes i crítiques a què tal divisió pot ser sotmesa, encara gaudeix d'una gran implantació la distinció entre el dret públic i el dret privat, entesos respectivament com les normes que regulen els poders públics i la seva relació amb els particulars, i les normes que regulen els aspectes personals i les relacions entre particulars. Dins del camp del dret públic se solen citar com a algunes de les seves principals branques les següents: el dret constitucional, el dret internacional públic, el dret de la Unió Europea, el dret penal, el dret administratiu, el dret tributari o el dret processal. Dins de l'àmbit del dret privat, s'hi sol incloure el dret civil, el dret mercantil, el dret del treball o el dret internacional privat.